MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

GEMEENTE LOOSDRECHT

Drs. M. Laman

© PROVINCIE UTRECHT DIENST RUIMTE EN GROEN 1992

VOORWOORD

Voor U ligt het rapport betreffende de gemeente Loosdrecht van het Monumenten Inventarisatie Project in de provincie Utrecht. Mede dankzij de inbreng van de gemeente Loosdrecht en vele van haar inwoners treft U in dit rapport een schat aan gegevens over gebouwen, gebieden en andere cultuurhistorisch waardevolle elementen aan.

Het Monumenten Inventarisatie Project is een initiatief van de rijksoverheid om binnen een korte periode (1987-1992) een landelijk overzicht te verkrijgen van de jongere bouwkunst en stedebouw tussen 1850 en 1940. De uitvoering van dit project is in handen gelegd van de provincies en de vier grote steden. De Provincie Utrecht heeft een aanzienlijke bijdrage geleverd aan het M.I.P. door ook de oudere bouwkunst van vóór 1850 te inventariseren volgens de standaard-methodiek. Op deze wijze kan een complete en geautomatiseerde databank van alle cultuurhistorisch waardevolle elementen opgebouwd worden.

De breed opgezette inventarisatie per gemeente dient als basis voor een nadere selectie ten behoeve van plaatsing op de rijksmonumentenlijst, een procedure die na 1992 zal gaan plaats vinden.

In meer algemene zin vormt het M.I.P. een uitgangspunt voor het beleid van de drie overheden ten aanzien van monumentenzorg, stadsvernieuwing en ruimtelijke ordening. Het kan dienen als materiaal voor publicaties in zowel toeristische als wetenschappelijke sfeer. Zeker niet in de laatste plaats kan dit onderzoek bijdragen aan de kennis van en de waardering voor ons cultureel erfgoed.

mr D. H. Kok
Lid Gedeputeerde Staten van Utrecht

INHOUDSOPGAVE

Verantwoording 5

DEEL A
BESCHRIJVING VAN DE HISTORISCH-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING 7

1 Inleiding 9

2 Bodemgesteldheid en afwatering 10

3 Occupatie en ruimtelijke ontwikkeling tot 1850 12
3.1 Vroege bewoning 12
3.2 Ontginning 12
3.3 Grondgebruik 14
3.3.1 Agrarisch grondgebruik 14
3.3.2 Overig grondgebruik 14
3.4 Infrastructuur 15
3.4.1 Landwegen 15
3.4.2 Waterwegen 16
3.5 Nederzettingen 16
3.5.1 Het dorp Loosdrecht 16

4 Ruimtelijke ontwikkeling 1850-1940 18
4.1 Ruimtelijke structuur omstreeks 1850 18
4.2 Grondgebruik 18
4.2.1 Agrarisch grondgebruik 18
4.2.2 Turfwinning 19
4.3 Infrastructuur 19
4.3.1 Landwegen en waterwegen 19
4.3.2 Spoor- en tramwegen 19
4.4 Nederzettingen 20
4.4.1 Loosdrecht 20

5 Recente ruimtelijke ontwikkelingen 22

DEEL B INVENTARISATIE 24

1 Stedebouwkundige typologie 25
1.1 Gebieden binnen de bebouwde kom 25
1.1.1 Dorpskernen vóór 1850 en 1850-1940 25
1.1.2 Buitenplaatsen vóór 1850 en 1850-1940 26
1.2 Gebieden buiten de bebouwde kom 27
1.1.2 Verdedigingswerken vóór 1850 en 1850-1940 27

2 Archeologische terreinen 28

3 Bouwkundige typologie 29
3.1 Verdedigingswerken, zaken en gebouwen met een militair karakter 29
3.2 Gebouwen voor het lands, gewestelijk en plaatselijk bestuur 29
3.3 Kerkelijke gebouwen en bijzondere onderdelen daarvan, alsmede woningen voor kerkelijke functionarissen 29
3.4 Uitvaartcentra en begraafplaatsen 30
3.5 Gebouwen van liefdadigheid, gezondheidszorg, wetenschap en cultuur 30
3.6 Gebouwen voor sport, recreatie, vereniging, vergadering en horeca 30
3.7 Kastelen, landhuizen, buitenplaatsen, historische parken en tuinen en daarbij behorende bijgebouwen en objecten 30
3.8 Woningen en woningbouwcomplexen 31
3.9 Boerderijen 32
3.10 Bedrijfsgebouwen 33

4 Inventarisatie van bouwkundige objecten 34
4.1 Toelichting 34
4.2 Objectinventarisatie 1

LITERATUUR EN BRONNEN

BIJLAGEN

Adressenlijst van opgenomen objecten

VERANTWOORDING

Dit rapport verschijnt in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project in de provincie Utrecht. Het betreft de gemeente Loosdrecht, die deel uitmaakt van het inventarisatie-gebied 'Veenweidegebied'.

De opzet, indeling en gevolgde methodiek zijn in globale zin conform de richtlijnen, die door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zijn opgesteld. Op enkele punten is er sprake van een aanvulling of uitbreiding. Zo is er relatief meer aandacht besteed aan de occupatie en de ruimtelijke ontwikkeling in de periode vóór 1850. Een vergelijkbare uitbreiding betreft de objectinventarisatie zelf. De inventarisatie behelst ook de beschrijving en documentatie van cultuurhistorisch waardevolle objecten uit de periode vóór 1850, inclusief de reeds beschermde monumenten.

Het rapport bestaat uit twee delen: deel A geeft een beschrijving van de historisch-ruimtelijke ontwikkeling in drie perioden (vóór 1850, 1850-1940, 1940-heden) en deel B bevat de eigenlijke inventarisatie. Hoofdmoot van deel B vormt de object-inventarisatie. Daaraan voorafgaand worden achtereenvolgens beschreven de stedebouwkundige typologie, de gebieden met bijzondere waarden, de archeologische terreinen (volgens opgave R.O.B.), de historisch-landschappelijke elementen en de bouwkundige typologie.
Als bijlage treft U aan een alfabetische adressenlijst van alle opgenomen objecten, zowel die van vóór 1850 als die uit de periode 1850-1940, inclusief de reeds beschermde rijksmonumenten. Bij ieder adres is het bouwtype vermeld alsmede een voorselectie in drie categoriëen. Op basis van een aantal criteria is aan het MIP deze nadere selectie toegevoegd om binnen de brede inventarisatie een gedifferentiëerd monumentenbeleid te kunnen voeren: categorie 1 bevat de meest waardevolle panden en kan een uitgangspunt zijn voor de selectie op rijksniveau. Tevens zijn dit de potentiële gemeentelijke monumenten, die aangevuld kunnen worden met objecten uit categorie 2, zeker wanneer deze zich in gebieden met "bijzondere waarden" bevinden. Categorie 3 zijn objecten die enige cultuur-historische waarde bezitten en van ondersteunende betekenis zijn, met name binnen de genoemde gebieden. Deze objecten zijn niet "zwaar" genoeg voor een stringente bescherming maar dienen eerder betrokken te worden bij het ruimtelijkordeningsbeleid en het welstandstoezicht.

Drs. R.K.M. Blijdenstijn,

Projectleider MIP,
Provincie Utrecht.

DEEL A BESCHRIJVING VAN DE HISTORISCH-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

1 INLEIDING

Loosdrecht maakt deel uit van het Veenweidegebied en ligt in het noorden van de provincie Utrecht. In het oosten grenst de gemeente aan de gemeente Hilversum in de provincie Noord-Holland, in het westen aan de gemeente Loenen en Breukelen en in het zuiden aan de gemeente Maarssen en een klein stukje aan de gemeente Maartensdijk.
De gemeente Loosdrecht heeft een oppervlakte van 3275 hectare, waarvan ongeveer 1750 hectare water en had per 1 januari 1991 8.497 inwoners.

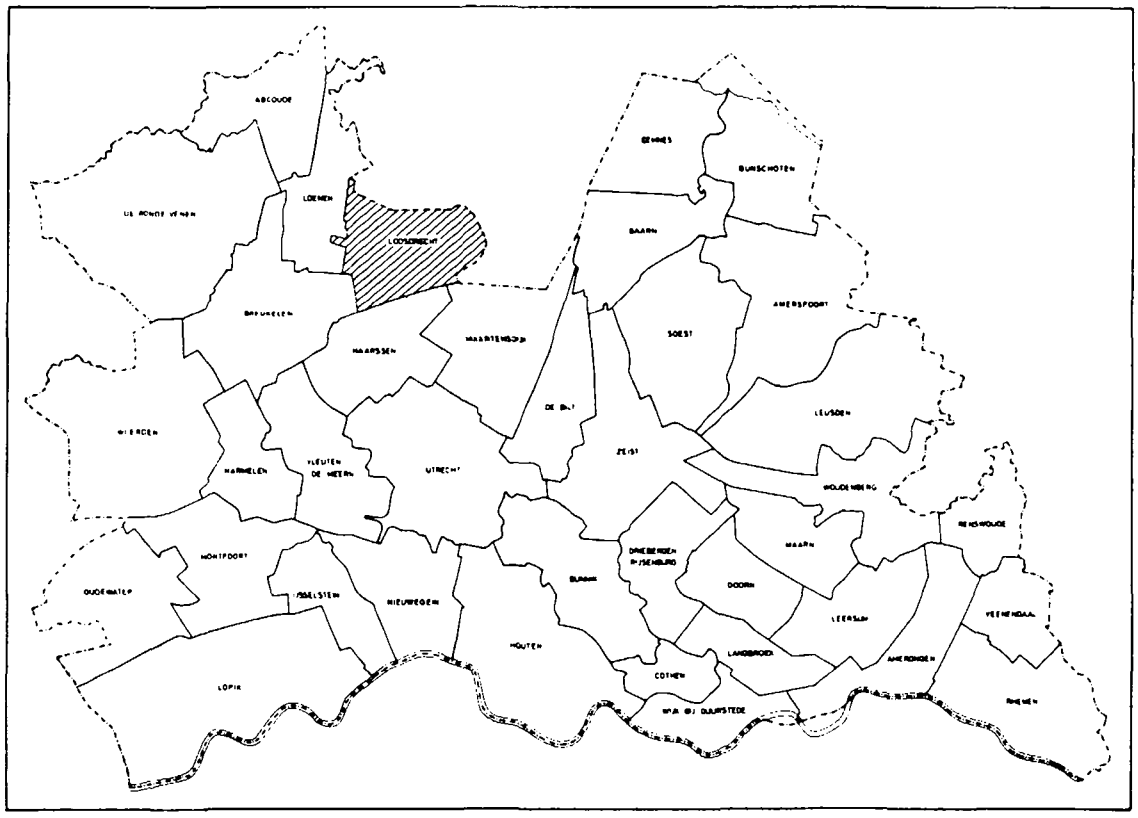

Afb. 1 De ligging van de gemeente Loosdrecht in het Veenweidegebied

2 BODEMGESTELDHEID EN AFWATERING

Bodemgesteldheid

De meest bepalende periode voor de bodemgesteldheid van het Veenweidegebied is het Holoceen geweest. In deze periode werd het dekzand dat in de laatse ijstijd was gevormd, nog regelmatig door zeewater overstroomd. Tegelijkertijd kregen rivieren een vastere bedding en de begroeiïng werd dichter. Door de stijgende zeespiegel werd de grondwaterspiegel hoger wat tot gevolg had dat onder deze omstandigheden een (basis-)veen vormde.
Nadat 500 jaar geleden een strandwal was gevormd, ter plekke van de huidige nederlandse kust, ontstond achter deze wal een waddengebied waarin zand en klei werden afgezet. Rond 100 voor christus stagneerde de steiging van de zeespiegel, waarna achter de strandwal opnieuw veen werd gevormd. Plaatselijk hebben rivieren door overstromingen weer klei op dit veen afgezet.
De oeverwallen langs de rivieren bestaan uit zand en lichte klei. Ze waren aanvankelijk hoger gelegen dan de kommen, waarin zich het veenpakket vormde dat boven de rivieren uitgroeide. Door het inklinken van het veen liggen die oude oeverwallen tegenwoordig als ruggen in het landschap.

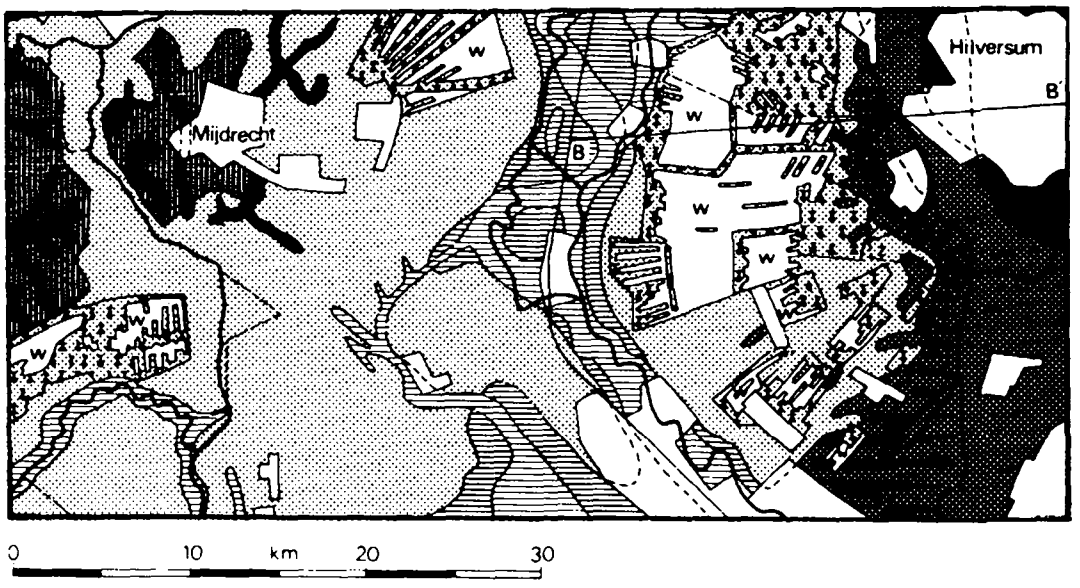

Afb. 2 De fysische geografie van Loosdrecht en omstreken

De oorspronkelijke vegetatie op de oeverwallen bestond uit loofbos. Verder van de rivieren af werd de grond vochtiger en minder voedselrijk. Op deze gronden vond men moerasbos, riet- en zeggevegetaties. Door de vochtige en zuurstofarme omstandigheden werden de afgestorven plantenresten niet volledig afgebroken. Daardoor is in het veen nog makkelijk de oorspronkelijke vegetatie te determineren. In gebieden waar door hun geïsoleerde ligging helemaal geen voedingsstoffen door rivieren werden aangevoerd, kwam veenmosveen (sphagnum) tot ontwikkeling. Dergelijke gebieden komen ten oosten van de Vecht voor. Het veenpakket wordt tussen de Vecht en de Utrechtse Heuvelrug steeds dunner.

Afwatering
De Oude Rijn was samen met de Vecht een belangrijke factoor in de ontstaansgeschiedenis van het Veenweidegebied. De Vecht splitste zich ongeveer 4200 jaar geleden in de omgeving van de huidige stad Utrecht af. De stroompjes die voor de afvoer van regen- en kwelwater zorgden, vormden samen met de Vecht het afwateringssysteem van het noordelijk deel van het Veenweidegebied. De in Loosdrecht ontspringende Drecht is een overblijfsel van zo'n afwaterings veenriviertje.

3 Occupatie en ruimtelijke ontwikkeling tot 1850

3.1 Vroege bewoning

Het hierboven beschreven landschap was moeilijk begaanbaar en was, met uitzondering van de oeverwallen, niet geschikt voor permanente bewoning. Archeologische vondsten die op de aanwezigheid van de mens in het Veenweidegebied wijzen stammen uit de tweede en eerste eeuw voor christus, vóór de komst van de Romeinen. Het gebied was hoofdzakelijk per boot te bereizen. Sporen wijzen erop dat de bewoners zich in leven hielden met visvangst en jacht.
De Romeinen zijn er niet in geslaagd het gebied onder controle te krijgen. Vanaf 47 a.d. besluiten zij zich terug te trekken op de zuidelijke oevers van de (Oude) Rijn.
Rond 300 a.d. vond een nieuwe zeespiegelstijging (transgressie) plaats, waardoor de waterhuishouding in het gebied verslechterde. Rond deze tijd verlaten de Romeinen ons land, wegens toenemende druk op de grenzen door volken die door de volksverhuizingen steeds meer naar het westen trekken.
Door de transgressie was het grootste deel van het Veenweidegebied tussen 400 en 900 niet bewoonbaar. Kort na het jaar 1000 vond een aantal belangrijke wijzigingen plaats in de waterhuishouding van het gebied. De aanvoer van water door de Kromme Rijn verminderde, waardoor ook de Vecht minder water te verwerken kreeg. De afdamming van de Kromme Rijn in 1122 versterkte dit effect nog eens.

3.2 Ontginning

In de 11e eeuw nam de bevolking in Nederland toe waardoor de behoefte naar nieuwe landbouwgronden groter werd. Door de ontwikkeling op technisch en organisatorisch gebied was men in staat het veenmoeras te ontginnen en cultiveren. De eerste ontginningen vonden plaats vanaf de hogere delen in het landschap, de oeverwallen en zandopduikingen.
De ontginningen werden vanaf de 12e eeuw geleid door keizers, graven en bisschoppen. Zij bezaten de landen in het veengebied en reguleerden de ontginningen. Het recht op ontginning verkreeg men

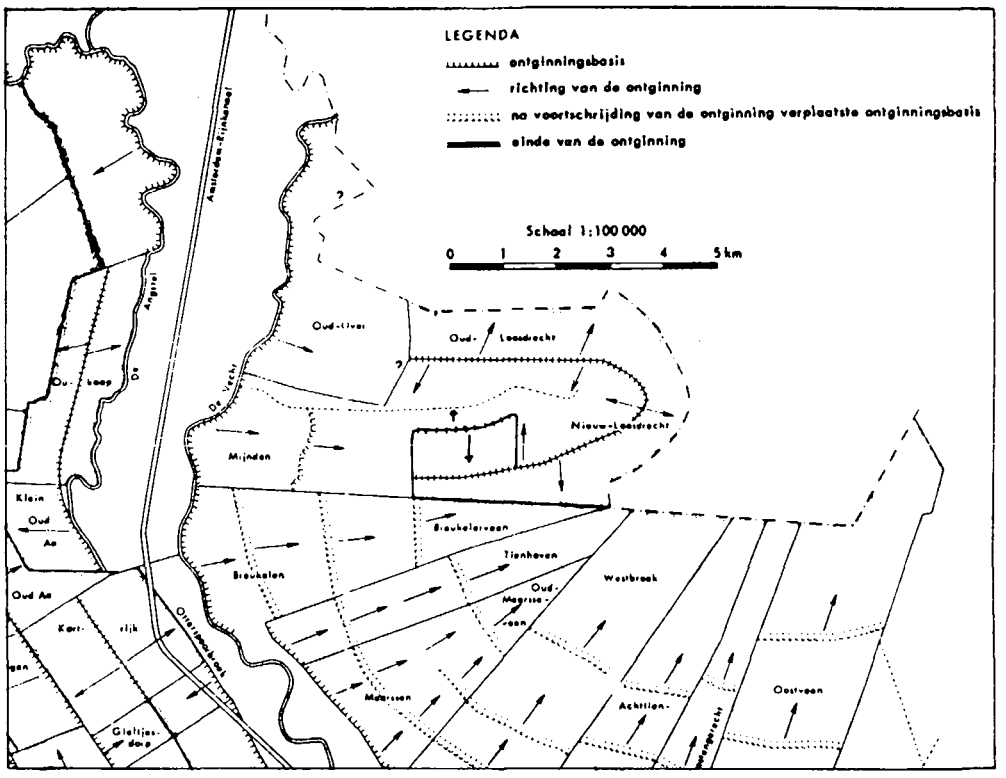

Afb. 3 Ontginningswijze in Loosdrecht en omgeving

door de eigenaren een koopsom te geven of een periodieke betaling af te spreken. Tevens bezaten de eigenaren het recht op tijnzen of tienden, die werden betaald als erkenning van het gezag.
De ontginningen die door een dergelijke overeenkomst tot stand kwamen werden "cope" genoemd. Plaats- of poldernamen die eindigen op -cop, -kop of -koop verwijzen hiernaar.
Bij de ontginningen ging men meestal als volgt te werk. Vanaf de ontginningsbasis, meestal een natuurlijke of gegraven waterloop, werd een stelsel van evenwijdige sloten gegraven met een tussenruimte van 30 roeden (ong. 115 meter). Vaak hadden deze strookvormige kavels een vaste diepte van 1250 meter. De boerderijen werden over het algemeen aan de kop van de kavels gebouwd, langs een wetering of natuurlijke waterloop. Zo ontstond de karakteristieke lintbebouwing.

In Loosdrecht vinden we een typische U-vormige dijk die rond de Drecht ligt. Deze dijk -en niet de Drecht- was de ontginningsbasis van waaruit de kavelsloten werden gegraven (de Drecht was een afwateringsrivier en had daarom geen oeverwallen). Ook de inmiddels verdwenen Oude Dijk die parallel met de Drecht liep, was een ontginningsbasis. (zie afb. 3)
De kavelsloten waterden af in de Drecht. Het gebied rond Nieuw-Loosdrecht werd mogelijk vanuit het Gooi ontgonnen. Het deel ten westen van de Veenkade werd door de heren Van Mijnden ontgonnen met de Vecht als ontginningsbasis. De ontginning van Loosdrecht ten oosten van de Veenkade strekte zich aanvankelijk uit over het gehele gebied tussen de Weersloot en Kromme Rade.

3.3 Grondgebruik

3.3.1 Agrarisch grondgebruik

Akkerbouw was vanaf het begin van de ontginning de belangrijkste bron van bestaan. De producten die op de kavelstroken in het veen werden verbouwd waren haver, rogge, gerst en boekweit. Door de ontwatering van het veen oxideerde het veen en klonk het in, waardoor het maaiveld daalde en de ontwatering problemen begon op te leveren. Akkerbouw werd daardoor in de meeste gevallen vervangen door veeteelt. Daarnaast werden grienden en geriefbosjes aangelegd om in de houtbehoefte te kunnen voorzien.

3.3.2 Turfwinning

De eerste melding van turfwinning in het Veenweidegebied stamt uit het jaar 722 (Westbroek). De gegevens over het afgraven van veen is tot de 14e eeuw zeer schaars. Met de groei van de bevolking in de 15e eeuw groeide ook de vraag naar deze brandstof. Er werden strikte bepalingen opgesteld om de turfwinning te controleren. Deze bepalingen richtten zich voornamelijk op het toezicht dat het afgegraven land "toegemaakt" werd. Dit toemaken was noodzakelijk om de grond weer geschikt te maken voor landbouwdoeleinden. Dit gebeurde met voor brandstof minder geschikt veen, (pleistoceen) zand, slootbagger, dierlijk mest en huisvuil uit Amsterdam en Utrecht (steden waar de turf werd afgezet).
De bepalingen werden in veel gevallen niet nageleefd, bovendien ontwikkelde men een nieuwe winningsmethode, genoodzaakt door de nog steeds toenemende vraag naar turf. Men ging over op de natte vervening of het slagturven, waarbij het veen uit zogenaamde trek- of petgaten werd gebaggerd en vervolgens te drogen werd gelegd op de tussen deze gaten liggende legakkers of ribben. Het gevolg van deze methode was dat het afgegraven land langzaam maar zeker plaats maakte voor kleine plassen. Bij storm werd het omringende land, dat hoofdzakelijk uit legakkers en trekgaten bestond, door golfslag weggeslagen waardoor de plassen op deze manier ongehinderd konden uitdijen tot grotere plassen. Over het verloren land kon geen tijns en tienden geheven worden en dat betekende voor de landeigenaren inkomstenderving. Dat de nood hoog was bleek wel uit een oproep van Maurits in 1594 aan de

bevolking om de afgegraven grond weer tot bouw- of weiland te maken. Ondanks deze oproep en strengere maatregelen, waaronder het vaststellen van een minimale breedte van een legakker en van een maximale breedte van een trekgat, leukte het niet het "wassende" water terug te dringen. In Loosdrecht ontstond een situatie waarbij het grootste deel van haar grondgebied in de loop van de 18e en 19e eeuw ten prooi viel aan het water.

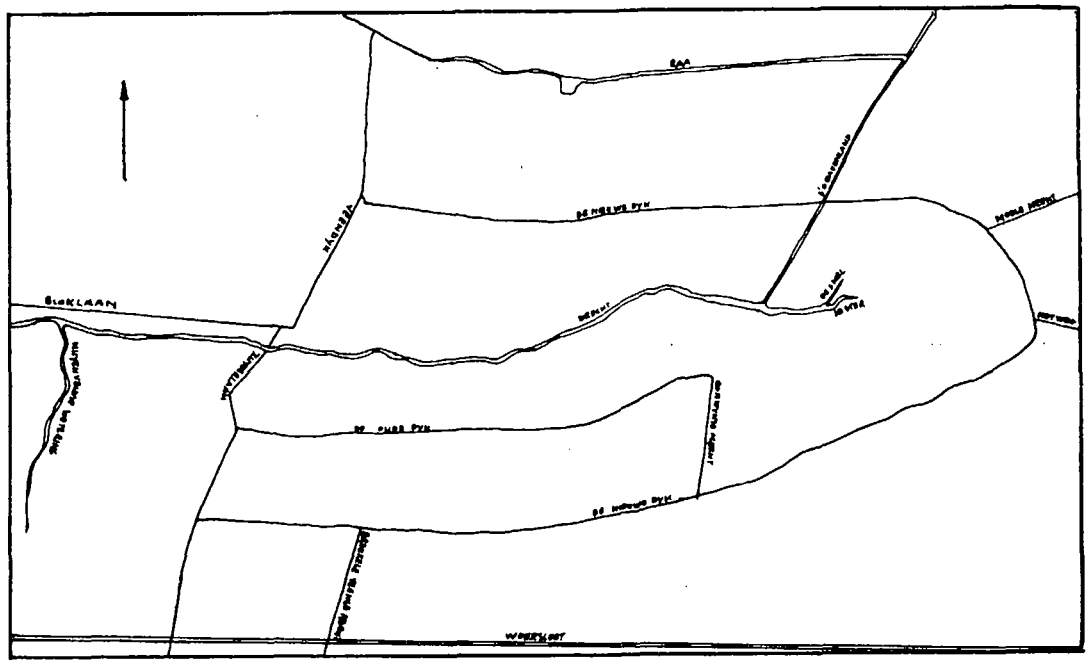

Afb. 4 Structurenkaart van Loosdrecht in de 18e eeuw

3.4 Infrastructuur

3.4.1 Water- en landwegen

In de Mideleeuwen en nog lang daarna vond het meeste vervoer plaats over water. Voor het transport werden vooral zeilschepen gebruikt. De s'Gravenlandse vaart is in 1638 gegraven om het vervoer van turf naar Amsterdam te verkorten.
Afbeelding 4 toont de oude structuren van Loosdrecht zoals die nog in 1734 bestonden. De wegen hebben de benaming uit die tijd. Het valt daarbij op dat de U-vormige dijk in zijn geheel "De Nieuwe Dyk" wordt genoemd, terwijl de "Oude Dyk" even ten zuiden van de Drecht loopt. Deze laatste dijk zou in de komende 150 jaar geheel door het water verzwolgen worden. Dit geldt ook voor de "Zuyderlaan" en het deel van de Nieuwe Dyk ten westen van de "Breukeleveense Meent". Uit de benaming van de dijken zou men

mogen concluderen dat de nu verdwenen "Oude Dyk" eerder was aangelegd en daardoor als eerste ontginningsbasis gefungeert kan hebben.
De belangrijkste wegverbindingen met de omringende steden en dorpen liepen via de "Bloklaan" (Loenen), "Moole Meent" (Hilversum), de "Not Weg" (Hollandse Rading en Maartensdijk) en "Breukeleveense Meent" (Breukelen en Maarssen).

3.4.2 Militaire infrastructuur

Na de bevrijding van de Franse overheersing in 1813, werd door Koning Willem I besloten de stad Utrecht binnen de Hollandse Waterlinie te brengen. Voor deze Nieuwe Hollandse Waterlinie werden tussen 1816 en 1824 forten aangelegd ten oosten van de stad Utrecht (o.a. Blauwkapel, de Gagel en de Klop, allen net buiten het inventarisatiegebied). De oude Hollandse Waterlinie verloor hierdoor haar betekenis en ook de vesting Woerden speelde voortaan geen rol meer.
Net als in de oude, waren ook in de nieuwe linie inundaties belangrijk. Niet te inunderen terreinstroken en inlaatsluizen, waarmee de waterstand in de inundatiegebieden zeer nauwkeurig geregeld kon worden, werden door forten en batterijen beschermd. Nadat in 1825 de eerste fase van de aanleg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie werd afgesloten, werd in 1840 met de verdere bouw van de forten begonnen. De meeste werken in de linie kregen toen een bomvrij gebouw, veelal een wachthuis met dikke stenen muren. In grote forten, zoals Nieuwersluis (1849-1851) werden ronde torens gebouwd. In 1860 waren deze torenforten door de introductie van nieuw geschut alweer verouderd.
Aan de Bloklaan, in de richting van Loenen, staat fort "Spion" dat in 1844-1847 werd aan gelegd, en waarvan de bomvrije gebouwen uit 1880 stammen. Het fort bestaan uit een omgracht cirkelvormig terrein.
Samen met een aantal andere linies, zoals bijvoorbeeld de Grebbelinie, maakte de Nieuwe Hollandse Waterlinie tot de Tweede Wereldoorlog deel uit van het Nederlandse verdedigingsstelsel.

3.5 Nederzettingen

3.5.1 Loosdrecht

Loosdrecht is een samenvoeging van twee dorpskernen; Oud-Loosdrecht en Nieuw-Loosdrecht en het gehucht Breukele(n)veen. Deze laatse was oorspronkelijk een apart gerecht en kwam pas in 1989 bij de gemeente Loosdrecht.
De namen Oud- en Nieuw Loosdrecht zegt iets over de ouderdom van beide kernen, maar er bestaan nagenoeg geen aanwijzingen waaruit blijkt hoeveel beide kernen in leeftijd van elkaar verschillen. Oud-Loosdrecht ligt in het noord-westen aan de eertijds geheten Nieuwe Dijk en is vermoedelijk door ontginners die vanuit het westen kwamen gesticht. De kern bestond uit een kerk met een aantal boerderijen langs de dijk.
De eerste bewoners van Nieuw-Loosdrecht kwamen vermoedelijk uit het oosten, met als ontginningsbasis het Gooi. Dit moet gebeurd zijn tussen 1000 en 1300 a.d. In deze tijd ontstaat in ieder geval het stenen huis -het latere kasteel Sypestein- op de plaats waar de laatst levende nazaat van het geslacht Sypestein in de jaren 1917-1927 een deel van het kasteel herbouwde. Rond dit kasteel onstond Nieuw-Loosdrecht. In een acte uit 1300 worden door de kanunnik Maurits enige landerijen overgedragen aan het kapittel van de Dom te Utrecht voor de oprichting van een St. Thomas altaar. Deze percelen lagen in *"villa Ter Sipe in Jurisdictione Amilii de Minden famuli in parochia de Lonen"*. Een eeuw later wordt door de bisschop Frederik van Blankenheim de kapel in Ter Sipe (of: Ter Sype) verheven tot zelfstandige parochiekerk. Voor de bewoners van Ter Sype was dit een uitkomst omdat zij daardoor niet meer naar de "Oukerck" in Oud-Loosdrecht hoefden te gaan maar nu in staat waren gesteld de "Nieuwe kerck" te bezoeken.
De beide Loosdrechten lagen aan dezelfde U-vormige dijk, die tot in de 18e eeuw in z'n geheel de Nieuwe Dijk heette. Beide kernen hadden de bebouwing rechtsstreeks aan de dijk (lintbebouwing). De bebouwing bestond voornamelijk uit boerderijen, waartussen later veenarbeiderswoningen verschenen.
Oorspronkelijk behoorde het gebied rond de beide Loosdrechten tot Holland en niet tot het Sticht. De grens tussen beide landsdelen liep langs de Weersloot in het zuiden en langs de Raa in het noorden. De westelijke grens liep door de Vecht. Bij de grenswijziging van 1819 kwam de gemeente bij de Provincie Utrecht.
Tussen de jaren 1774-1784 werd in Loosdrecht porcelein gefabriceerd. De eigenlijke geschiedenis van het Loosdrechts porcelein gaat terug tot 1764 als dominee Johannes de Mol experimenteert met de fabricage van porcelein. Aan het eind van de 18e eeuw was de economische toestand in Loosdrecht slecht. De turf bracht weinig op en door de turfwinning verdween steeds meer land wat weer een slechte invloed had op akkerbouw en veeteelt. De Mol zag mogelijkheden om deze toestand te verbeteren door porcelein te gaan fabriceren omdat zijn proefnemingen met ceramische grondstoffen in zijn optiek positief was uitgevallen. Zijn sociale motieven waren tweeledig. Hij wilde zo veel mogelijk ingezetenen van Loosdrecht aan een baan helpen en de kinderen zouden via de baten van de fabriek goed onderwijs kunnen krijgen.

In 1774 koopt De Mol grond aan de zuidzijde van de Oud-Loosdrechtsedijk tegenover de kerk waarop hij fabrieksgebouwen liet bouwen. De doelstellingen konden echter niet bereikt worden en al na 10 jaar moest de fabriek sluiten.
Een deel van het gefabriceerde porcelein is tegenwoordig te bewonderen in het kasteel Sypestein.

Plaat I Deel van de kaart van Loosdrecht uit 1734.
Onder de kaart zijn veenafgravers afgebeeld.

4 Ruimtelijke ontwikkeling 1850-1940

4.1 Ruimtelijke structuur omstreeks 1850

Afbeelding 5 is een vereenvoudigde kaart van de Loosdrecht en omgeving van rond 1850. Wanneer deze kaart vergeleken wordt met afbeelding 4, waarop de situatie is weergegeven van vóór de afgravingen, valt het op dat de ruimtelijke structuur rigoreus veranderd is. De U-vormige dijk is voor het grootste deel nog aanwezig, maar wordt in het westen geheel door water omringd. Een aantal structuren zijn geheel verdwenen. Zo zijn de Oude Dijk en de Zuyderlaan volkomen door het water opgeslokt. De Drecht, waarvan de loop nog wel herkenbaar is, heeft voor het grootste deel geen vaste oevers meer.
De Weersloot, tot 1819 de natuurlijke grens tussen 't Sticht en Holland, verdween door de veenafgravingen voor een groot deel.

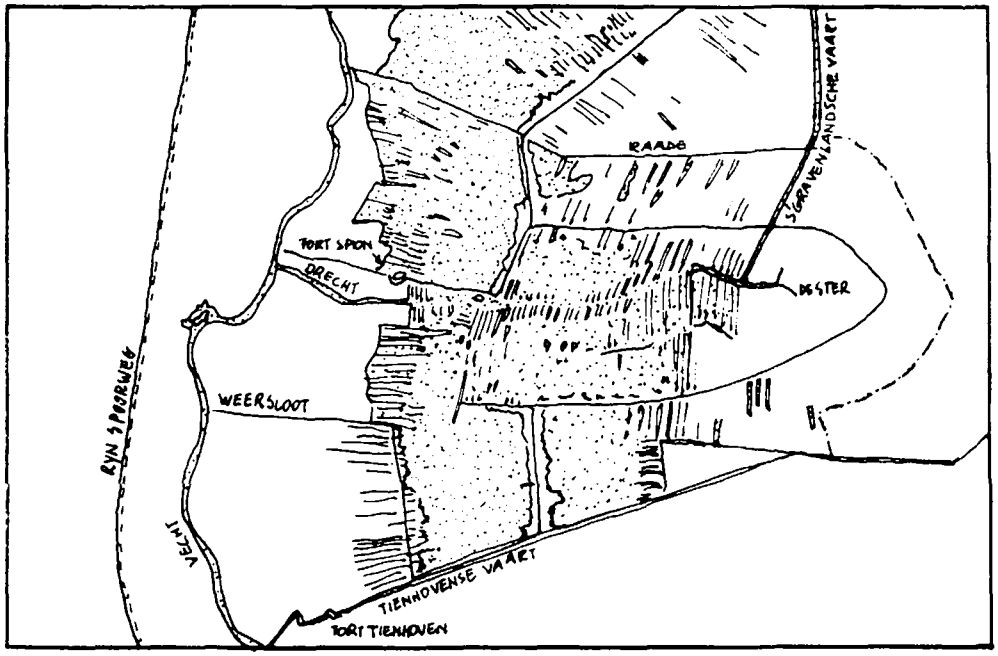

Afb. 5 Loosdrecht en omstreken rond 1850-1860.

4.2 Grondgebruik

4.2.1 Agrarisch grondgebruik

Het areaal grond dat gebruikt kon worden voor agrarische doeleinden was sinds de 16e eeuw enorm afgenomen. Alhoewel men in de tweede helft van de 19e eeuw in staat was de plassen die door de afgravingen ontstaan waren weer droog te leggen, bleven deze toch

beperkt vanwege slechte ervaringen met de drooglegging van de Bethunepolder en de Polder Groot-Mijdrecht. Ook moet niet vergeten worden dat de plassen een onderdeel waren van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en daardoor onmisbaar waren voor de verdediging van West-Nederland.
In de periode 1850-1940 vond in Nederland een intensivering en schaalvergroting van de landbouw plaats. Technische ontwikkelingen, de introductie van kunstmest omstreeks 1870, de grootschalige toepassingen hiervan enkele decennia later en de grote vraag naar landbouwprodukten in de groeiende steden speelden hierbij een belangrijke rol. Door de import van goedkoop Amerikaans graan daalden rond 1880 de graanprijzen in Nederland sterk. Veel akkerbouwers schakelden in deze tijd daarom over op veeteelt.
In het laatste kwart van de 19e eeuw werd door Conrad Jan Hacke (bewoner en ambachtsheer van het landgoed Eikenrode), en andere de Loosdrechtse afdeling opgericht van het Utrechts Landbouwgenootschap. Tevens werd aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk een zuivelfabriek gebouwd. Deze fabriek is enkele jaren geleden gesloopt.

4.2.2 Turfwinning

In de jaren zestig van de vorige eeuw werd de betekenis van de turfwinning in het Veenweidegebied minder. De redenen hiervoor waren dat de vraag naar turf afnam door de invoer van goedkope Engelse steenkool en omdat in sommige polders de turf opraakte, zoals bijvoorbeeld in de polder Breukeleveen.
In 1886 deed de stoomveentrekmachine haar intrede, waardoor vooral in de Ronde Venen nog een kleine opleving in de veenderij ontstond. De veenmachines baggerden sneller en goedkoper dan baggerlieden. In 1887 verleenden de Staten van Utrecht de laatste vergunning voor de ontvening, bedijking en eventueel droogmaking van een polder: de Vinkeveense en Proostdijer polder.
Aan de late vervening van de Vinkeveense en Proostdijer polder is te danken dat tegenwoordig in de Vinkeveense Plassen nog veel legakkers bestaan. Ten oosten van de Vecht, waar de plassen al voor 1850 waren ontstaan, verdween door golfafslag deze structuur goeddeels.
In Loosdrecht eindigde de ontvening in de jaren vijftig, om de eenvoudige reden dat het geschikte veen op was.

4.3 Infrastructuur

4.3.1 Waterwegen

Een nieuwe waterweg die er in de 19e eeuw bijkomt is de Tienhovense vaart of Tienhovens kanaal, op de gemeentegrens met Maarssen. Deze waterweg zou oorspronkelijk de Vecht met de Eem moeten verbinden maar zover is het nooit gekomen.
De eerste plannen voor een dergelijke verbinding dateren van 1641, zoals uit oude kaarten blijkt, maar de plannen zijn nooit tot uitvoering gekomen. In 1835 werden de plannen uit de kast gehaald en direct resultaat hiervan is de Tienhovense vaart. Deze vaart volgt het trace van een oudere bestaande waterloop die

tussen de jaren 1836 en 1869 werd uitgediept. Na 1869, toen men totaan Westbroek was gevorderd, werden de werkzaamheden gestaakt.

4.3.2 Spoor- en tramwegen

Alhoewel in Loosdrecht nooit een tram of trein heeft gereden is het toch wel het vermelden waard dat in 1907 een particulier initiatief werd genomen om een spoorverbinding tussen Hilversum en Nieuwersluis te realiseren. Het tracé liep voor een groot deel door de gemeente Loosdrecht. De ononderbroken lijn in afbeelding 6 geeft het traject aan zoals die door de initiatiefnemers gepland was. De kosten voor de aanleg waren berekend op f. 1.000.000. In de jaren 1907-1916 werd gepoogd gemeenteraden, provincie en zelfs de regering ervan te overtuigen dat een dergelijke spoorlijn economisch rendabel zou zijn. Toen uiteindelijk bleek dat de aanlegkosten twee maal zo hoog zouden zijn, werd de realisatie van de lijn onmogeljk geacht.

4.4 Nederzettingen

4.4.1 Loosdrecht

Het grondgebeid van Loosdrecht bestaat aan het eind van de vorige eeuw grotendeels uit water. De oude legakkers, waar het veen op te drogen werd gelegd, verdwenen door golfafslag. Op de kaart van Loosdrecht die rond 1900 is opgetekend zien we nog delen van de Oude Dijk en oeverdelen van de Drecht. Deze restanten zouden in de loop der jaren in zijn geheel verdwijnen.
Er is nooit echt sprake geweest om de plassen in Loosdrecht droog te malen omdat, zoals reeds hierboven vermeld, deze een onderdeel vormden van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Deze linie bestond onder andere uit een plassen gordel die allen, met uitzondering van het Horstermeer, waren ontstaan door veenafgravingen. Deze gordel lag tussen de Zuiderzee en de stad Utrecht. Toch zijn een tweetal plassen bij wijze van proef drooggemalen, namelijk de Bethunepolder en Horstermeer (rond 1880). Deze polders hadden en hebben echter last van het kwelwater van de Utrechtse Heuvelrug dat in deze polder aan de oppervlakte komt. Dit water moet constant uit de polder worden gemalen. Vanaf 1930 wordt dit water gebruikt voor de drinkwatervoorziening van de stad Amsterdam.
De waardering van het plassengebied als natuurlandschap, die zijn beslag vindt in de bescherming van het Naardermeer als natuurmonument, en de de opkomende recreatie zijn andere factoren geweest die het behoud van ondermeer de Loosdrechtseplassen hebben gewaarborgt.
De Loosdrechtse plassen zouden in de 20ste eeuw steeds meer een recreatieve functie krijgen. Een aarzelend begin hiertoe wordt in 1900 gedaan als de eerste "jachthaven" wordt gebouwd. Vooralsnog kan men alleen nog maar roeiboten huren. In 1907 verscheen de eerste loods, gevolgd in 1912 met de oprichting van de eerste watersportverening "Loosdrecht". In 1929 worden de

plassen tot "openbaar vaarwater" bestempeld, wat tot gevolg had dat meer watersportliefhebbers van de plassen gebruik gingen maken. Vanaf deze tijd werden in Loosdrecht ook weekendhuisjes gebouwd. Deze huisjes bouwde men direct aan het meer en zijn meestal uit hout opgetrokken.

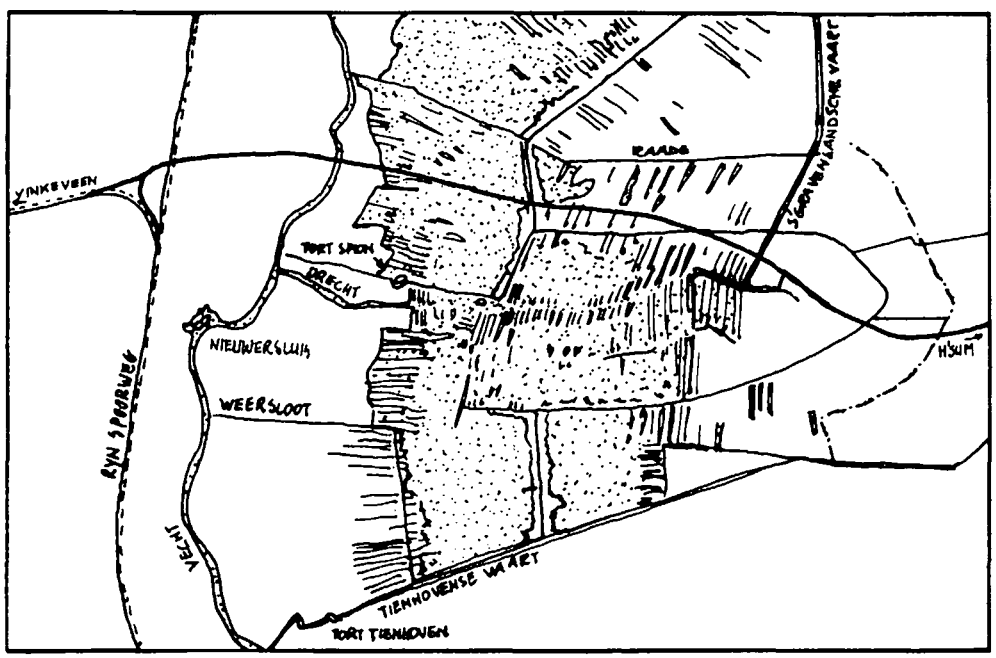

Afb. 6 Geplande spoorwegtracé in Loosdrecht 1907 (niet uitgevoerd)

5 Recente ruimtelijke ontwikkelingen

Het recreatieve aspect van de Loosdrechtseplassen wordt na de Tweede Wereldoorlog verder ontwikkeld en uitgebreid. In 1957 wordt het Plassenschap opgericht die onder andere de volgende taken heeft:
- instand houden en verbeteren van het natuur- en landschaps schoon
- het treffen van voorzieningen ten behoeve van de recreatie
- het vaststellen van verordeningen die de belangen van de recreatie betreffen

Met name het eerste punt is van belang omdat nog steeds grote stukken land wegspoelde bij harde wind. De meeste oevers waren zeer kwetsbaar. Men initieerde het zogenaamde *eilandenplan* die tot doel had de grootste wateroppervlaktes te verkleinen door op strategische plaatsen eilanden op te creëren. Deze eilanden zouden een te grote golfslag kunnen voorkomen. In totaal moesten er 14 eilanden komen, in 1959 kwam het eerste eiland klaar (Geitekaai). Tot dusverre zijn 5 eilanden gerealiseerd.
De watersport had een grote invloed op het karakter van het dorp Loosdrecht. Met name Oud-Loosdrecht is na de oorlog verandert van een veendorp met oude boerderijen en veenarbeiderswoningen in een toeristendorp waarvan de bebouwing een aaneenschakeling is van restautants, cafés, loodsen en winkels. Permanente weekendhuisjes verschenen voornamemlijk daar waar ze direct aan het water gebouwd konden worden; Bloklaan, Veendijk, Herenweg en het westelijke deel van de Nieuw-Loosdrechtsedijk.

Afb. 7 Loosdrecht anno 1989

DEEL B INVENTARISATIE

1 Stedebouwkundige typologie

1.1 Gebieden binnen de bebouwde kom

Zoals reeds in deel A is opgemerkt bestond Loosdrecht oorspronkelijk uit twee dorpskernen namelijk Oud-Loosdrecht en Nieuw-Loosdrecht. Beide kernen zijn ongeveer even oud en hebben een gelijke structuur: lintbebouwing en boerderijstroken langs de U-vormige dijk. In beide gevallen gaat het om oorspronkelijke boerderijstroken. Op 1 januari 1989 is het gehucht Breukeleveen bij de gemeente Loosdrecht gevoegd.

1.1.1 Dorpskernen vóór 1850 en 1850-1940

Oud-Loosdrecht
Oud-Loosdrecht ligt in het noord-westen, aan de van oorsprong genaamde Nieuwe Dijk, maar tegenwoordig de Oud-Loosdrechtsedijk wordt genoemd. De kern van Oud-Loosdrecht bevindt zich rond de kerk en neemt naar het oosten toe in verdichting af. De kern van Oud-Loosdrecht lag midden in het gebied van de veenafgravingen waardoor de dijk in de loop der eeuwen op een smalle strook land is komen te liggen. Vrijwel direct achter de bebouwing begint het plassengebied. In tegenstelling tot Nieuw-Loosdrecht bevindt zich tussen de van oorsprong agrarische bebouwing een aantal 19e eeuwse veenarbeiderswoningen. Het agrarische karakter van de boerderijstrook is het meest intact tussen de s'Gravenlandse Vaart en de Molenmeent, waar de Oud-Loosdrechtsedijk over gaat in de Nieuw-Loosdrechtsedijk.
Daar ter plekke geen uitbreidingsmogelijkheden waren is in dat opzicht de structuur van de lintbebouwing nauwelijks aangetast. Wel is er sprake van een toenemende verdichting, terwijl het karakter van de bebouwing uitsluitend is toegespitst op de watersport. Veel veenarbeiderswoningen zijn inmiddels onherkenbaar verandert in weekendhuisjes. Oude boerderijen, voorzover ze niet afgebroken zijn, hebben ook een andere functie gekregen variërend van restaurant tot kleine supermarkten.

Nieuw-Loosdrecht
Nieuw-Loosdrecht ligt in het zuid-oosten, aan de van oorsprong genaamde Nieuwe Dijk, maar die tegenwoordig de Nieuw-Loosdrechtsedijk wordt genoemd. De kern van Nieuw-Loosdrecht bevindt zich rond de Sypekerk, nabij het in 1927 gereedgekomen kasteel Sypestein. De dichtheid van de bebouwing langs de dijk neemt naar het westen toe af en bestaat daar uitsluitend uit verspreide boerderijen. Het karakter van de bebouwing verandert bij Boomhoek, waar ook het plassengebied begint. De bebouwing is voornamelijk gebouwd vanaf 1930 en bestaat uit vakantie- en weekendhuisjes. De bebouwing in de richting van de Molenmeent is voornamelijk agrarisch.
De Nootweg werd vanaf 1890 bebouwd. Het betreft ook hier lintbebouwing bestaande uit landhuizen, kleine herenhuizen en middenstandswoningen. Meer naar het oosten is de bebouwing aaneengesloten. Na de oorlog werd deze straat getransformeerd tot winkelstraat.

Doordat Nieuw-Loosdrecht aan de rand van het veenafgravingsgebied ligt, is het karakter van het dorp niet verandert door de invloeden van de waterrecreatie.

Breukeleveen
De kern Breukeleveen ligt midden in het veenafgravingsgebied en bestaat uit één dijk -de Herenweg- waarlangs voornamelijk veenarbeiderswoningen hebben gestaan. Dit gebied heeft zijn agrarische karakter al in de 18e eeuw verloren. Een enkele boerderij herinnert hier nog aan. De lintbebouwing loopt vanaf de Weerbrug tot aan het Tienhovense kanaal. Het oorspronkelijke karakter van de bebouwing is na de oorlog drastisch verandert als gevolg van de waterrecreatie. Tegenwoordig vinden we veel moderne landhuizen, loodsen en restaurants langs de Herenweg.

1.1.2 Buitenplaatsen vóór 1850 en 1850-1940

't Huys te Loosdrecht
Op de kaart van 1734 wordt melding gemaakt van 't Huys te Loosdrecht. Het bevond zich even ten westen van de 's Gravenlandse Vaart ten noorden van de Oud-Loosdrechtsedijk.
Op bovengenoemde kaart is een classicistische tuinaanleg te herkennen met een symmetrische vijverpartij. Het huis is in de 19e eeuw verdwenen, maar op de kaart van rond 1900 (Historische Atlas van Utrecht) is nog wel dezelfde vijver afgebeeld. Omtrent de geschiedenis van het huis zijn geen gegevens gevonden.

Eikenrode
Eikenrode werd in 1845 gebouwd op het terrein van een 17e eeuws buiten waarvan de Heer van Mynden in die tijd de bezitter was. Over de toenmalige vorm van het goed valt weinig te zeggen. Oude kaarten wijzen op een aanleg die zich aan beide zijden van de dijk bevindt. Op een gedetailleerde kaart uit 1734, als het goed in andere handen is gekomen, staan boomgaarden en moestuinen getekend.
De buitenplaats Eikenrode van na 1845 kent een landschappelijke aangelegde tuin met daarin de bebehorende structuren als zichtassen, een glooiend terrein, een serpentine vijver en bos afgewisseld met open delen. De overplaats, aan de westzijde van de dijk, liep tot aan de Ster (het punt waar de Drecht begint). Deze overplaats is in de jaren dertig van deze eeuw verkocht.

Kasteel Sypestein
Het kasteel Sypenstein werd gebouwd ttussen de jaren 1907 en 1927. De tuinaanleg is gebaseerd op de renaissance tuin uit de 16e en 17e eeuw: een rechthoekig terrein opgebouwd uit vierkante en rechthoekige "clusters", met buxushagen, hekken en grachten. Voorts bevinden zich in de tuin boomgaarden, een siertuin en een doolhof.

1.2 Gebieden buiten de bebouwde kom

1.2.1 Verdedigingswerken vóór 1850 en 1850-1940

Aan de Bloklaan, op de grens met de gemeente Loenen, bevindt zich het fort "Spion". Het maakte deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het fort dat in het plassengebied ligt aan de noordzijde van de dijk, heeft een ronde vorm en is geheel omgracht. De bomvrije gebouwen stammen uit 1880, maar zijn sinds de oorlog niet meer onderhouden en verkeren daarom in zeer slechte staat. Het terrein is volgegroeid met struiken en bomen en ontnemen het zicht op het fort.

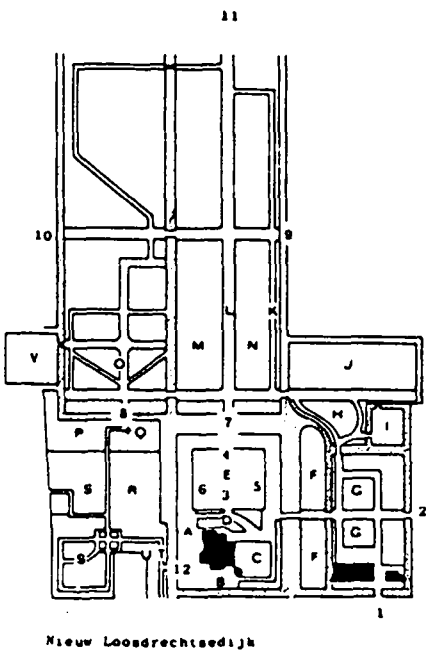

Plattegrond van het terrein met de diverse tuinonderdelen A t/m V) en de hekwerken (1 t/m 11) en toegangspoortje (12). (Tekening: Tuincatalogus 1976).

A open hof om het kasteel
B grond voor de muur
C bossage voor kasteel
D bossage rozentuin
E rozentuin (slottuin)
F singel met hondenkerkhof
G voorplein
H acerbosje
I dameskolfbaan
J koniferenbos
K kastanjelaan
L lindenlaan
M park
N park
O park
P boomgaard
Q boomgaard
R boomgaard
S siertuin
T gele laantje
U bij de poort (bollenwei)
V doolhof

1 t/m 12 hekken en toegangspoort

Plaat II Plattegrond van het kasteelterrein "Sypestein"

2 ARCHEOLOGISCHE TERREINEN

(volgens opgave: 'Archeologische monumenten in de provincie Utrecht')

1 resten van de voorburcht van het 13e eeuwse kasteel Sypestein **M**

M : terrein beschermd ingevolge de Monumentenwet.
(M) : terrein dat op de voordracht staat voor wettelijke bescherming, maar waarbij die bescherming nog niet is geëffectueerd.
ch : cultuurhistorische waarde; significante vorm- en structuurelementen zijn duidelijk zichtbaar.
cl : cultuurlandschappelijke waarde; herkenbare samenhang tussen een of meer monumenten en natuurlijke en/of historisch-geografische terreinkenmerken.

3 BOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

3.1 VERDEDIGINGSWERKEN, ZAKEN EN GEBOUWEN VAN MILITAIR KARAKTER

Aan de Bloklaan, nabij de gemeentegrens met Breukelen bevindt zich het voormalige fort 'Spion'. Dit fort is in 1803 aangelegd met zand uit de utrechtse heuvelrug. Het fort werd in 1846 voorzien van een verdedigbaar wachthuis, in 1880 van een kleine bomvrije kazerne en in 1933 van een kanonskazemat. Het wachthuis en de kazerne zijn overaard. Het ronde omgrachtte terrein is plateauvormig met een zeer lage omwalling aan de zuidzijde.
Op het buitenterrein bevinden zich nog een wachtershuisje en een gewone kazemat. Het fort bevindt zich in een zeer verwaarloosde staat; de gebouwen zijn ruines en het terrein is overwoekerd door allerlei vegetaties.

3.2 GEBOUWEN VOOR HET LANDS-, GEWESTELIJK EN PLAATSELIJK BESTUUR

Aan de Nieuw Loosdrechtsedijk 15 bevindt zich een voormalig tolhuis. Het tolhuis staat op de hoek van de weg (Molenmeent) naar Hilversum
Het huidige gemeentehuis is gehuisvest in een voormalig herenhuis aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk 2. (zie 4.12)

3.3 KERKELIJKE GEBOUWEN EN WONINGEN VOOR KERKELIJKE FUNCTIONARISSEN

De oudste kerk (de 'Sypekerk') in de gemeente Loosdrecht bevindt zich aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk 171. De oudste kern stamt vermoedelijk uit de 15-de eeuw, maar haar huidige verschijningsvorm stamt uit de 16-de eeuw. Het is een driebeukige kerk met een aan de westzijde geplaatste toren op een vierkante plattegrond. Het schip heeft een houten overkapping.
Achter de Sypekerk staat een 18-de eeuwse pastorie. Het pand heeft een strakke symmetrische opbouw van 5 vensterassen met een centraal geplaatste ingang.
De kapel aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk 55 van de gereformeerde gemeente is van rond 1900. Enkele eenvoudige neo-classicistische details bestaande uit pilasters met kroonlijst zijn in de voorgevel verwerkt. In 1935 werd de kerk aan de linkerzijde vergroot.
In Oud Loosdrecht staan twee kerkelijke gebouwen. De kapel aan de Oud-Loosdrechtsedijk 124 is van de gereformeerde gemeente, is eenvoudig van opzet. De kapel is 5 traveëen diep en heeft in de voorgevel sobere neo-classicistische details rond de hoofdingang bestaande uit pilasters en een fronton-achtige bekroning. De kapel stamt uit de tweede helft van de 19-de eeuw. De eenvoudige villa aan de Oud-Loosdrechtsedijk 128, is de voormalige pastorie. De in 1843 gebouwde hervormde kerk aan de Oud-Loosdrechtsedijk 228-230, is een opvolger van een oudere kerk die hier op dezelfde plaats heeft gestaan. De huidige kerk is een eenvoudige zaalkerk van 5 traveëen diep met aan de inganspartij enkele neo-classicistische details.

3.4 UITVAARTCENTRA EN BEGRAAFPLAATSEN.

Aan de achterzijde van de kerk aan de Loosdrechtsedijk 228 bevindt zich een begraafplaats. Het zogenaamde 'Brandspuithuisje' was oorspronkelijk het knekelhuisje.
De aanleg van het kerkhof is rechtlijnig; een hoofdpad met haaks hierop zijpaden.

3.5 GEBOUWEN VOOR LIEFDADIGHEID, GEZONDHEIDSZORG, WETENSCHAP EN CULTUUR

De school aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk 65 werd in 1931 gebouwd. Het gebouw is van een opvallende evenwichtige architectuur. De verschijningsvorm is weliswaar traditioneel maar door zijn strakke symmetrische gevelindeling, Amsterdamse school details en de ligging van de klaslokalen op het zuid-oosten is het een typische representant van de tijd waarin het gebouwd werd. Enige latere uitbreidingen hebben met name de achterzijde verstoort.

3.6 GEBOUWEN VOOR SPORT, RECREATIE, VERENIGING, VERGADERING EN EN HORECA

Cafe/restaurant 'De Rietschans' aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk 290 werd in 1928 door de architect Handorf als landhuis gebouwd. Het gebouw is in de loop der jaren door diverse aanbouwen aan de achterzijde (= straatziijde) aangetast. De voorgevel, die naar de Loosdrechtse plas gericht is, valt op door een hoog opgaande vensterpartij met aan de rechterzijde een overdekt terras dat tegenwoordig met glas is dichtgemaakt.

3.7 KASTELEN, BUITENPLAATSEN, HISTORISCHE PARKEN EN TUINEN EN DAARBIJ BEHORENDE BIJGEBOUWEN EN OBJECTEN

Tegenover de 'Sypekerk' vinden we het kasteel 'Sypesteyn', dat een nogal opmerkelijke geschiedenis heeft. Het kasteel, zoals wij dat nu kennen, werd gebouwd in de periode van 1911 tot 1924, met een onderbreking in de eerste wereldoorlog. Het initiatief tot de bouw van dit kasteel kwaam van Jhr. Van Sypesteyn. Als laaste in leven zijnde telg van het geslacht Van Sypesteyn wilde hij het leengoed, dat een eeuw eerder in andere handen was overgegaan, weer terugkopen en het voormalige kasteel dat op het leengoed gestaan zou hebben herbouwen.
Het oude slot Sypesteyn werd volgens het geslachtsregister gebouwd in 1288 en in 1673 door de invallende franse legers verwoest. Jhr. van Sypesteyn begon in 1901, geholpen door architect Hogervorst, met de opgravingen naar de funderingen van het bovengenoemde kasteel. Hij slaagde erin een groot deel van de funderingen van het vermoedelijke kasteel bloot te leggen en op basis hiervan besloot hij tot herbouw van het kasteel. Door geldgebrek werd echter een klein deel van het kasteel herbouwd.

Toen men in 1924 aan het hoofdgebouw wilde beginnen waren de financiën niet toereikend meer. De blinde zijmuur aan de kant van de rozentuin herinnert aan die bouwstop.
Nog voor de bouw van het kasteel begon Jhr. Van Sypesteyn met de aanleg van de tuin, die hij evenals het kasteel in de oude stijl wilde reconstrueren. Zijn streven was de tuin aan te leggen zoals die zich voordeed rond 1600. Bij de opgravingen en bodemonderzoek kwam aan het licht dat de oorspronkelijke grachten breder waren en men ontdekte tevens fundamenten van bruggen en kademuren. De tuin die Van Sypestein ontwierp was en geometrische/formele renaissance tuin met elementen als een slottuin, boomgaard, siertuin, een doolhof, singels en grachten en een bos.
Geïntegreerd in de tuin zijn 10 tuinhekken uit de 17-de en 18-de eeuw. De aldus ontstane tuin heeft een bijzonder sfeervol karakter gekregen en heeft, ondanks het feit dat de aanleg van deze eeuw is, een grote historische waarde.
Volgens de kaart van Nicolaas Visscher (uitg. 1677), bezat de amsterdamse regent Jeronimus de Haze de Georgio, Heer van Mijnden en de beide Loosdrechten een vrij grote buitenplaats met een aangelegd bos onder de naam 'Entinger Hof en Bos', op de plek waar nu 'Eikenrode' en het "Emmiker Bos" ligt.
Als men op 11 maart 1845 met de bouw van 'Eikenrode' begint zijn de contouren van die oude buitenplaats nog aanwezig, maar of het huis dan ook nog bestaat is niet bekend. In de jaren na 1845 ontstond er een buitenplaats van 10 ha. waarop een aantal bijgebouwen stonden. In 1850 werd het koetshuis gebouwd en in dezelfde tijd moeten ook de orangerie en de ijskelder gebouwd zijn. Eind jaren vijftig van deze eeuw werd aan het complex nog een grafkapel toegevoegd. Rond 1975-76 begon men met de afbraak van enkele gebouwen. De kassen, orangerie en de ijskelder werden afgebroken, de overige gebouwen bleven staan maar vertonen nu sporen van (groot) achterstallig onderhoud. De overplaats van "Eikenrode" werd rond 1930 door verkoop van de buitenplaats gescheiden.
De tuin is aangelegd in een landschappelijke stijl (ontwerp van Zocher) waarin de volgende kenmerkende elementen in voorkomen; glooïend terrein, een slingerende waterpartij, boomgroepen afgewisseld met gazonstroken, een rondgang voor het hoofdgebouw (verstoord), een overbos (tegenwoordig bij Loosdrechtsedijk 8) en een moestuin. (thans verdwenen)

3.8 WONINGEN EN WONINGBOUWCOMPLEXEN

Door de opkomende waterrecreatie in de jaren dertig van deze eeuw ontstonden voor de oorlog al een aantal kleine landhuisjes die hoofdzakelijk in de zomer bewoond werden. Deze huizen zijn over het algemeen van hout en vlak langs het water gebouwd zodat de boot bij het huis aangemeerd kon worden. Er ontstond min of meer een vast type waarbij de volgende kenmerken steeds terug keren: de buitenmuren van het huis zijn opgebouwd uit rabatdelen die met teer behandeld zijn, de plattegrond is meestal samengesteld, de woningen zijn over het algemeen 1 bouwlaag hoog, de daken zijn altijd met riet gedekt.
Een aantal van deze landhuisjes vinden we aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk 252, 256, 269, Veendijk 13 en 14.

De meer luxe landhuizen werden in steen uitgevoerd en waren ook groter. Een zeer belangrijk landhuis in deze categorie vinden we aan de Veendijk 15. Dit landhuis is in 1931 gebouwd door de hilversumse architect H. Bunders en is een goed voorbeeld van de Amsterdamse schoolstijl. Opvallend aan het landhuis is de horizontaliteit van de bouwmassa die geaccentueerd wordt door de in elkaar schuivende daken. De laddervensters zijn typische Amsterdamse schoolelementen. Andere voorbeelden van stenen landhuizen vinden we aan de Veendijk 8, 13 en 14, allen in de jaren dertig gebouwd.
Het villa-type vinden we nauwelijks in Loosdrecht. De villa's aan de Nieuw-loosdrechtsedijk 8, 41, 59 en Oud-Loosdrechtsedijk 141 zijn de mooiste villa's binnen de gemeentegrenzen maar kunnen niet vergeleken worden met de villa's uit bijvoorbeeld Baarn. De dubbele villa aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk 53 is oorspronkelijk als koetshuis gebouwd. In 1948 verbouwde aannemer Aalberts het koetshuis tot dubbel woonhuis.
Ook het herenhuistype komt niet veel voor in Loosdrecht. Het eerder genoemde gemeentehuis aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk 2 en de huizen aan de Nootweg 2 en 12 zijn voorbeelden uit deze categorie. Het gemeentehuis en het herenhuis aan de Nootweg 2, thans politiekantoor, zijn door hun veranderde functie, met name in het interieur, sterk aangetast.
De geïnventariseerde arbeiderswoningen stammen bijna allemaal uit de 19-de eeuw. Het zijn woningen die bestemd waren voor arbeiders die werkzaam waren bij de afgravingen van het veen. Het type woning is uniform: 1 bouwlaag, een voorgevel met 1 of 2 vensters en de ingang in een zijgevel of in de achtergevel. De woningen liggen met de nok evenwijdig aan de weg. Doordat in de loop van de jaren (met name vanaf de jaren zestig deze eeuw) de woningen zijn aangepast aan de eisen van onze tijd, is geen enkel woonhuis van dit type in orginele staat gebleven.

3.9 BOERDERIJEN

Naast de turfwinnig, die vanaf de 16-de tot de 19-de eeuw plaatsvond, is Loosdrecht ook een agrarische gemeente, getuige de vele boerderijen die we langs de U-vormige dijk (de Nieuw- en Oud-Loosdrechtsedijk) vinden.
Rond de 15-de eeuw legden de boeren zich toe op de veeteelt. Er ontstond een nieuw type boerderij, het hallehuis, waarvan geen exemplaren zijn overgebleven omdat deze boerderijen van hout werden gebouwd. Het hallehuis zet zich voort in het langhuistype waarvan de plattegrondsvorm gelijk is aan die van het hallehuis, waarbij het woonhuis en de schuuur door één kap worden overdekt. Later ontwikkelde zich vanuit het langhuistype nieuwe boerderijtypen, met name in gebieden waar het economisch goed ging. Men breidde de boerderijen aan de voor- of achterzijde uit, waarbij het oorspronkelijke rechthoekige grondvlak ongewijzigd bleef. Wat echter ook vaak gebeurde is dat men uitbreidingen maakte aan de zijgevel van het woongedeelte waardoor een L-vormige plattegrond ontstond; het zogenaamde krukhuistype. Wanneer ook aan de andere zijde zo'n kruk werd gebouwd, ontstond een T-vormige plattegrond. Dit type noemen we het dwarshuistype.

De oudste boerderijen in Loosdrecht stammen uit de 17-de eeuw: Nieuwloosdrechtsedijk 86, 91, Oud-Loosdrechtsedijk 33-33a, 69-71, 86 (thans geheel gerestaureerd) en 209. Het type boerderij dat onder bovengenoemde met meest voorkomt is het langhuistype waaraan bij sommige in de 18-de eeuw een kruk is gebouwd. Langhuisboerderijen uit de 18-de eeuw staan aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk 16, 27 (met een zeer kleine kruk), 42, 47-49 (met een dubbele kruk) en Oud-Loosdrechtsedijk 35. Voorbeelden uit de 19-de eeuw vinden we ondermeer aan de Nieuw-Loosdrechtsedijk 122, 177 en 184.
Naast het langhuistype komt in Loosdrecht ook het dwarshuistype voor. Over het algemeen heeft het dwarshuistype in Loosdrecht een rijkere verschijningsvorm. De vroegste voorbeelden zijn van het eind van de 18-de eeuw en staan aan de Oud-Loosdrechtsedijk 1 'Zeldenrust', 7-9, 13, 15 'Buitenlust'en 31. Dwarshuisboerderijen uit de 19-de eeuw staan onder meer aan de Oud-Loosdrechtsedijk 3-5, 40, 48, Nieuw-Loosdrechtsedijk 40, 84, 108 en 133.
Een variant op het dwarshuistype; een dwarsgeplaatst voorhuis met een eveneens dwars geplaatste schuur, vinden we aan de Oud-Loosdrechtsedijk 34 en Nieuw-Loosdrechtsedijk 86. Dit type is zeer zeldzaam en is tijdens de inventarisatie vrijwel nergens anders tegengekomen.

3.10 BEDRIJFSGEBOUWEN

Loosdrecht heeft geen grote economische activiteiten gekend in de periode 1850-1940. Het is juist in deze periode dat de grootschalige veenafgravingen gestopt werden. De opkomst van het watertoerisme in de jaren dertig van deze eeuw was nog erg kleinschalig. Het oudste bedrijfspand door het MIP opgenomen staat aan de Oud-Loosdrechtsedijk 190. Deze kleine bedrijfshal is gebouwd aan een ouder woonhuis dat er schuin voorstaat. Het pand werd in het eerste kwart van deze eeuw gebouwd als loods.
Naast een oude voormalige langhuisboerderij aan de Oud-Loosdrechtsedijk 232 staat een houten schuur met overstekende dakschilden die gebruikt wordt als zagerij.
Tot slot staat aan de Oud-Loosdrechtsedijk nabij 147 een fraai transformatorhuisje in de Amsterdamse schoolstijl.

4 INVENTARISATIE VAN BOUWKUNDIGE OBJECTEN

4.1. TOELICHTING

Per object zijn diverse gegevens vermeld, waaronder identificerende, historische en technische, alsmede een omschrijving, een categorie-indeling en een motivering waarom het object in de inventarisatie is opgenomen.

De motivering is verwoord volgens standaard-formuleringen. De erbij vermelde cijfers geven de mate aan waarin een en ander van belang is (aflopend van 1 tot 5, van zeer groot tot niet).

De indeling van de waarde in categorieën (aflopend van 1 tot 3) loopt in feite vooruit op de selectie-fase. Er is gekozen voor het reeds nu maken van zo 'n indeling om snel te kunnen inspelen op behoudskwesties en ter stimulering van een gemeentelijk monumentenbeleid.

De categorie-indeling is als volgt:
1: zeer waardevol op gemeentelijk niveau; van monumentale betekenis;
2: waardevol op gemeentelijk niveau; van beeldbepalende betekenis;
3: van enige waarde op gemeentelijk niveau; van beeldondersteunende betekenis.

Omtrent de zeldzaamheid van het object is nog geen uitspraak gedaan, wél omtrent de gaafheid. Met gaafheid is aangeduid in hoeverre een object zich nog in de originele toestand bevindt. De volgende onderverdeling naar type gaafheid is gemaakt:
- gaafheid wat betreft de directe omgeving;
- gaafheid wat betreft de hoofdvorm;
- gaafheid wat betreft de detaillering.

Afkortingen
Inventar. = inventarisatie
Bijz. gebied = gebied met bijzondere waarden
Bouwk. staat = bouwkundige staat
Bouwj. = bouwjaar
Bouwj. verb. = datum verbouwing
Oorspronk. functie = oorspronkelijke functie
Vindplaats bouwtek. = vindplaats bouwtekeningen
Foto neg. nummer = fotonegatief nummer